

УДК 330.341

*М. Ю. Авксєнтьєв, к.е.н., докторант НДЕІ
Міністерства економічного
розвитку і торгівлі України
В.П.Павленко, к.е.н., заступник голови
Правління ПАТ «Укргазвидобування»*

ОСВІТА ЯК ФАКТОР МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

*М. Avksientiev, PhD, doctorate of Science
and research institute of Ministry
of economy and trade of Ukraine.
V. Pavlenko, PhD, Deputy Chairman
of the Board Public Joint Stock
Company «UkrGasvydobuvannya»*

EDUCATION AS A FACTOR MACROECONOMIC DEVELOPMENT IN MODERN WORLD

Анотація. У статті викладено матеріал, який стосується доведення значного впливу вищої освіти на макроекономічний розвиток держави. Наведено конкретні статистичні дані аналізу, які підтверджують той факт, що освіта впливає на покращення матеріального становища не тільки окремого індивіда, а й держави в цілому. Доведено, якщо держава має намір здійснювати перехід до інформаційно-інноваційної економіки, то в першу чергу, вона повинна переглянути свою діяльність в освітній галузі.

Annotation. The article surveys the role of the education in the modern economy. In informational society employee has overtaken the role of the main production tool, while his ability to absorb, understand and use new knowledge will be the main capacity resource of the economy. According to this, education system appears in center of national economy capacity building. Besides, universities will operate on two markets simultaneously: the educational market as well as labor one. That's why their effectiveness is a key to economy development.

Ключові слова: вища освіта, макроекономічний розвиток, людський капітал, структурні зміни, молодіжне безробіття.

Key words: higher education, education reform, knowledge economy, sustainable growth.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Зв'язок з науковими і практичними завданнями. В умовах сучасного економічного спаду в Україні, державні органи повинні шукати ефективні шляхи виходу з кризи. Одним з них є вдосконалення освітньої системи, адже вона слугує своєрідним стимулятором будь-яких процесів в країні. Держави, які мають високий рівень висококваліфікованих працівників, демонструють вищі показники економічного розвитку.

Аналіз останніх публікацій з проблеми. Вплив освіти на економічний розвиток держави висвітлено у працях Ботнева Н. Ю., Філаткіна В. Н. Коваль Л. А. та Семикіна М. В. у свої роботах розглядають інноваційну працю у конкурентному середовищі. Більше уваги проблемі впливу вищої освіти на макроекономічний розвиток держави приділяють зарубіжні вчені, зокрема Р. Дж. Барро, Л. Басаніні, Х. Патрінос, С. Скарпета.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Не дивлячись на те, що питання, які стосуються освітньої сфери, цікавлять багатьох науковців, однак у працях українських учених проблема вивчення впливу вищої освіти на сталий загальнодержавний економічний розвиток досі є недостатньо висвітленим.

Цілями статті є: за допомогою реальних фактів довести та продемонструвати як саме вища освіта впливає на макроекономічний розвиток держави в цілому, і на

кожного суб'єкта зокрема; показати взаємозв'язок між освітою і ефективним управлінням народним господарством.

Виклад основного матеріалу. Багато науковців пов'язують економічний розвиток країни з рівнем розвитку системи освіти, адже її рівень є однією з якісних характеристики трудового потенціалу [1]. Існує дві головні причини цього. По-перше, останні 200 років яскраво показали різницю у розвитку науки, технологій і рівня життя між країнами з розвинутою системою освіти та тими, де письменність та освіта досі перебувають на нижчих етапах розвитку. По-друге, відомо, доходи людей з вищою освітою вищі, в середньому, за доходи людей, які її не мають. Виникає питання: якщо ця закономірність діє для окремих людей, чому для країн має бути інша ситуація? Доказати вірність цієї гіпотези можна просто завдяки рівнянню: якщо результати праці людини з вищою освітою за годину часу вищі, то доходи суспільства, в якому більше таких людей, мають бути вищими.

Якщо проаналізувати історію різних країн за останні кілька століть, то стає зрозумілим, що зазначені вище причини і наслідки, які з них випливають є правдивими і не підлягають сумнівам.

Негативні наслідки процесів економічної рецесії відчуються на житті молоді, адже вона є надзвичайно вразливою групою за таких умов, особливо якщо належить до малоосвіченої групи суспільства. Світова статистика доводить, що молодь є найбільш вразливою соціальною групою під час кризи на ринку праці, і серед них найбільш вразливими є люди з поганою освітою [2]. Це доводить, що освіта є свого роду довготерміновою соціальною інвестицією держави. Сучасна система освіти не може застрахувати від безробіття під час економічної кризи, але може значно прискорити вихід країни з рецесії.

В Європі чітко розуміють важливість молоді як фактору динамічного розвитку та майбутнього процвітання. Тому високій рівень освіти як запорука зниження безробіття серед молоді — один з пріоритетів гуманітарної політики ЄС.

Через це освіті в Європі надається особливий пріоритет і важливість. Навіть під час економічного спаду чи рецесії зниження видатків на освіту в Європі нівелюється за допомогою спеціальних грантів Євросоюзу. Також з цією метою існує норма відповідно за якою видатки на освіту мають бути не нижчі за 5 % від ВВП року, який передував кризовому. Організація з економічної кооперації та розвитку (OECD) доводить той факт, що серед країн-членів організації більше половини їх ВВП було забезпечено за рахунок працівників з вищою освітою [3].

У період кризи в національній економіці питання якості робочої сили набувають дедалі більшого значення. На думку П. Котлера, «втрата талановитих людей чи використання їх не за призначенням обернуться прямими збитками в умовах швидких змін» [4]. Темпи модернізації української економіки, підвищення рівня життя населення безпосередньо корелюються з якістю робочої сили та забезпеченням ринку праці спеціалістами з відповідними навичками. Сучасний ринок праці потребує нових підходів оцінки якості робочої сили.

Зазначені макро- та мікроекономічні результати наукового дослідження доводять, що інвестування в освіту має високі показники економічного ефекту, як для окремого індивіда, так і для всього суспільства. При інвестуванні в освіту, забезпечується не тільки фінансування освітніх закладів, а й розвитку наукового і трудового потенціалу нації, що в свою чергу допомагає підвищити показники економічного розвитку держави. Дослідження Організації з економічного співробітництва та кооперації (OECD) свідчать про наступне. Кожен додатковий рік освіти збільшує показник ВВП на душу населення на 0,44 % [5].

Більше того, Барро стверджує, що в сучасному суспільстві ключове значення має не тривалість освіти, а її якість. Тобто, не те скільки людина вчилася, а наскільки добре освоєні нею відповідні навички та знання, і наскільки вони є сучасними і практичними. Таким чином, як мікроекономічні, так і мікроекономічні дослідження обмежені та не дозволяють виокремити такі важливі елементи освіти як розклад, характер занять, якість і методи викладання, практичність отриманих на-

вичок, використання нових технологій тощо. Поки що, вплив цих окремих факторів є важко оцінюваним. Тим не менш, для розробки реформ у галузі освіти саме ці елементи є ключовими. Адже комплексна реформа освіти має відповісти на питання які саме зміни забезпечать сталий розвиток економіки, які знання допоможуть знайти гідне місце у суспільстві XXI століття та як конкретно викладачі краще підготують студентів до викликів майбутнього.

У сучасних умовах, коли змінюється структура зайнятості населення, зростає частка розумової праці у виробництві, зменшується потреба суспільства в малокваліфікованій праці, гостро постає питання потреби пошуку додаткових джерел, внутрішніх резервів розвитку країни. Одним з таких джерел є рівень освіти населення [6].

Сьогодні, людський капітал враховується як одна з найважливіших складових національного багатства. Цьому факту сприяло проведення експертами Світового банку експериментальних грошових оцінок елементів і складових національного багатства. Відповідно до даних їх дослідження виходить, що людський капітал становить близько 2/3 від усієї кінцевої оцінки національного багатства. Виходячи з отриманих даних було зроблено висновок про те, що головним фактором відтворення національного багатства стає не накопичення матеріальних благ, а накопичення знань і вмінь.

Прикладом цього може слугувати те, що «вклад» технологічних змін в економічне зростання США і інших високорозвинутих країн становить 20—40 % від щорічного приросту національного виробництва.

Відповідно до результатів проведених досліджень учені прийшли до таких висновків:

- 1) чим вище у країні показник середнього числа років, які громадяни витрачають на отримання освіти, тим швидше зростає її економіка;
- 2) у країні, де вища освіта розвивалась швидшими темпами, спостерігалися і вищі темпи економічного росту;
- 3) значення освіти як фактору виробництва пов'язане з її впливом на продуктивність;
- 4) освіта позитивно впливає на інвестиції в фізичний капітал, що також сприяє економічному росту [7].

Те що рівень соціально-економічного розвитку суспільства тісно пов'язаний з рівнем освіти в ньому — загальновідомий факт. У XIX столітті рівень писемності багато в чому визначав темпи економічного прогресу країн. У XX сторіччі — фахівці з вищою освітою додавали найбільше продуктивності праці, саме їх винаходи призводили до наукових і технологічних революцій. Наразі, точиться багато суперечок, щодо пріоритетності інвестування у дошкільну освіту як базовий рівень соціалізації людини.

Виходячи з цього, закономірно постає таке питання. Яка сама освіта найбільше впливає на економічний розвиток: дошкільна, шкільна або вища? Важливо обрахувати роль саме вищої освіти, у формуванні доданої вартості в економіці.

На думку дослідника ринку праці Джона Панкавела, який обраховував вплив окремих освітніх рівнів (дошкільна, шкільна, вища) на зростання продуктивності в економіці, вплив саме вищої освіти на динаміку виробництва мав найбільший ефект упродовж XX століття [8].

Андреа Бассаніні та Стефано Скарпетта, вивчаючи вплив «людського капіталу» на розвиток економік 21 країни члена Організації економічного розвитку та співробітництва, дійшли висновку, щодо позитивного впливу підвищення рівня освіти на такий показник як ВВП на душу населення. Як показало дослідження, що проводилось у 1978—1998 роках, що в середньому кожен доданий рік навчання людини додавав 6 % до продуктивності праці [9].

Дослідження, проведене Р. Дж. Барро, доводить таку залежність: продовження середнього терміну середньої освіти на 0,68 року збільшує ВВП на 1,1 %. Водночас збільшення аналогічного показника у вищій школі на 0,1 %, додає в середньому 0,5 % до ВВП країни [10].

Дженкінс, аналізуючи залежності освіти та продуктивності у Великобританії, стверджує, що збільшення фахівців з вищою освітою на 1 % додає від 0,43 до 0,62 % до виробництва [11].

Досвід Тайваню доводить, що збільшення випуску інженерів на 1 % підвищує промислове виробництво на 0,35 % [12].

Вища освіта якісно впливає на життя як окремої особистості так і суспільства в цілому. Саме високо освічені люди формують більшу частку бази для оподаткування, відкладають заощадження та вкладають капітал у формі інвестицій. Таким чином вища освіта допомагає формувати більш підприємницьке та цивілізоване суспільство.

Х. Патрінос доводить, що саме дошкільна освіта та перший етап шкільної освіти надають найбільший ефект, як особистості, так і суспільству в цілому [13]. Результати дослідження, зазначені на рис. 1, охоплюють оброблену статистику 98 країн світу. Як видно з рис. 1, найбільшу віддачу від інвестицій надає дошкільна освіта, а саме 26,6 % для особистісного розвитку і 18,9 % у межах суспільства. Найменший ефект, за даними грецьких учених, для суспільства мають інвестиції у вищу освіту, віддача від яких складає 10,8 %.

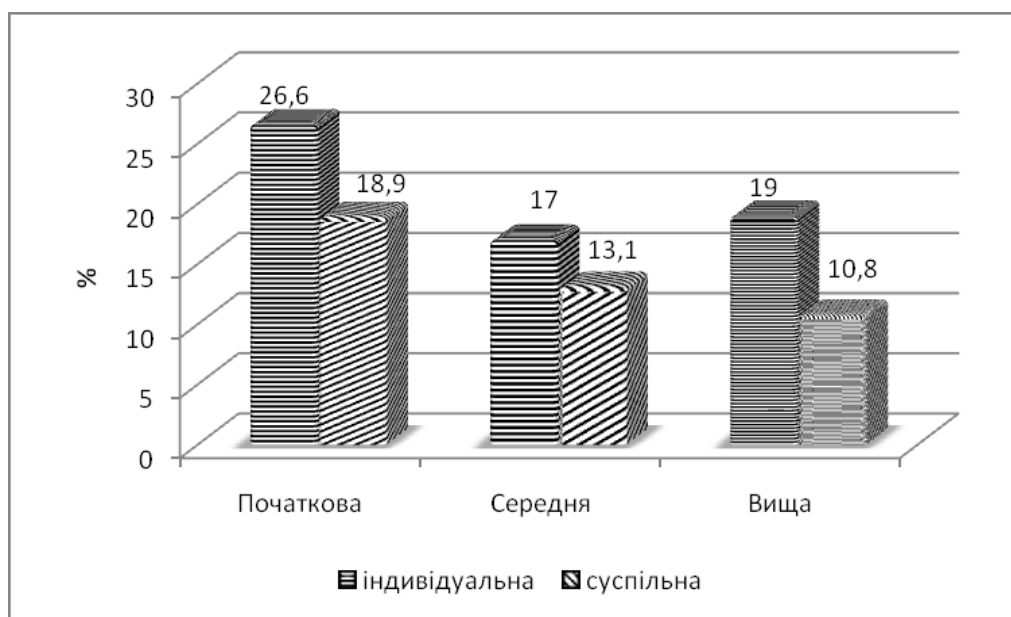

Рис. 1. Віддача від інвестицій в освіту

Джерело: [13].

Зазначене підтверджують Фрідман, Мінцер і Бекер, які після II Світової Війни розробили теорію розвитку «людського капіталу», для вивчення впливу освіти як на розвиток індивіда, так і на розвиток суспільства в цілому. Вони не виділяли вищу освіту як головний фактор розвитку суспільства.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. У сучасних умовах, коли змінюється структура зайнятості населення, зростає частка розумової праці у виробництві, коли використання нових технологій забезпечує від 20 до 40 % зростання економіки у розвинених країнах, освіта стає ключовим фактором конкурентоспроможності національної економіки. Проведені дослідження доводять залежність між тривалістю освіти та темпами економічного зростання. При чому, чим раніше відбувається інтеграція людини у якісну систему освіти, тим більший соціально-економічний ефект від цього.

У XIX—XX століттях для збільшення економічного потенціалу держави ключовим фактором була широка доступність базової середньої освіти для формування якісного прошарку робітничого населення, у т.ч. буржуазії, то у XXI столітті саме

інженери з вищою освітою стають головною рушійною силою економіки, тому вони по суті стають пролетаріями нового століття. Більш того, як показало дослідження, у розвинених країнах віддача від інвестицій у вищу освіту значно більша ніж у менш розвинених. Таким чином, можна зробити висновок, що значення вищої освіти зростає разом з розвитком суспільства, а прискорення технологічних змін роблять саме ВНЗ основою формування якісного трудового капіталу. У подальшому можуть бути продовжені дослідження у формі конкретного аналізу системи вищої освіти в Україні, а також проведено порівняльний аналіз з іншими державами.

Література

1. *Лич В. М.* Трудовий потенціал: теорія та практика створення: [Монографія]. — К.: Навч. світ, 2003. — 313 с.
2. Education is worth any cost. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://invest-in-education.eu/?page_id=2
3. Офіційний сайт Організації з економічної кооперації та розвитку. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.oecd.org/education/>
4. *Коттер Дж. П.* Впереді перемен / Дж. П. Коттер: пер. с англ. — М.: Олимп Бизнес, 2003. — 256 с.
5. Education and Economics Growth. Robert J. Barro. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www1.oecd.org/edu/innovation-education/1825455.pdf>
6. *Семикіна М. В., Коваль Л. А.* Інноваційна праця в конкурентному середовищі: загальна методологія, мотиваційні аспекти регулювання: [Монографія]. — Кіровоград: Степ, 2002. — 212 с.
7. *Ботнева Н. Ю., Филаткин В. Н.* Образование и его влияние на рост экономики. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ibl.ru/konf/021210/105.html>
8. *J. Pencavel.* Higher Education, Economics Growth and Earnings in «Higher Education and Economics Growth». Edited by: William E. Becker and D. R. Levis, Higher Education and Economics Growth, 1993. — 553 p.
9. *Bassanini A. and Scarpetta S.* Does Human Capital Matter For Growth in OECD Countries? Evidences From Pooled Mean-Group Estimates. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.oecd.org/eco/labour/1891391.pdf>
10. Economics Growth. Barro R. J. and Sala-i-Martin X. — New York: McGraw Hill, 1995. — 539 p.
11. *Jenkins H.* Education and Production in the United Kingdom / H. Jenkins // Economics Discussion Paper. — 1995. — No 101. — 65 p.
12. *Lin T-C.* The rule of higher education economic development: an empirical study at Taiwan case / T-C- Lin// Journal of Asian Economics. — 2004. — No 15 (2). — 371 pp.
13. *Psacharopoulos G. and Patrinos H. A.* Returns to Investment in Education: A Further Update / G. Psacharopoulos and H. A. Patrinos // Education Economics. — 2004. — No 2. — 1232 p.

Reference

1. *Lych V. M.* Laborpotential: theory and practice of creation. [Trudovyj potentsial: teoriia ta praktyk stvorennia]. [Monografiia]. — K.: Navch. svit, 2003. — 313 s.
2. Education is worth any cost. Available at: http://invest-in-education.eu/?page_id=2
3. Official Website OECD. Available at: http://invest-in-education.eu/?page_id=2
4. *Kotter Dzh. P.* Ahead of Change. [Vperediperemen] / Dzh. P. Kotter: per. s anhl. — M.: OlimpBiznes, 2003. — 256 s.
5. Education and Economics Growth. Robert J. Barro. Available at: <https://www1.oecd.org/edu/innovation-education/1825455.pdf>

6. *Semykina M. V., Koval L. A.* Innovative work in a competitive environment: general methodology motivational aspects of regulation. [Innovatsiinapratsia v konkurentnomu seredovysshchi: zagalna metodologiya, motyvatsiinaspektyreguliuвання]: [Monografiya]. — Kirovograd: Step, 2002. — 212 s.

7. *Botneva N. Yu. Filatkin V. N.* Education & its Effect on the growth of the economy. [Obrazovanie i ehovliianienarostekonomiky]. Available at: <http://www.ibl.ru/konf/021210/105.html>

8. *J. Pencavel.* Higher Education, Economics Growth and Earnings in «Higher Education and Economics Growth». Edited by: William E. Becker and D. R. Levis, Higher Education and Economics Growth, 1993. — 553 p.

9. *Bassanini A. and Scarpetta S.* Does Human Capital Matter For Growth in OECD Countries? Evidences From Pooled Mean-Group Estimates. Available at: <http://www.oecd.org/eo/-labour/1891391.pdf>

10. *Economics Growth. Barro R. J. and Sala-i-Martin X.* — New York: McGraw Hill, 1995. — 539 p.

11. *Jenkins H.* Education and Production in the United Kingdom / H. Jenkins // Economics Discussion Paper. — 1995. — No 101 — 65 p.

12. *Lin T-C.* The rule of higher education economic development: an empirical study at Taiwan case / T-C- Lin // Journal of Asian Economics. — 2004. — No 15 (2). — 371 pp.

13. *Psacharopoulos G. and Patrinos H. A.* Returns to Investment in Education: A Further Update / G. Psacharopoulos and H. A. Patrinos // Education Economics. — 2004. — No 2. — 1232 p.

УДК 001.11:3.085:658.8

*О. К. Шафалюк, д.е.н., проф.
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»*

БАЗИС КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ВІДПОВІДАЛЬНОГО МАРКЕТИНГУ У ДОСЛІДЖЕННЯХ І СТРАТЕГІЯХ МОДИФІКАЦІЇ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧІВ

*O. Shafaliuk, Professor,
ScD in Economics Vadym Hetman
Kyiv National Economics University*

BASIS OF SOCIAL RESPONSIBLE MARKETING IN RESEARCH AND MODIFICATION STRATEGIES OF CONSUMER BEHAVIOR

Анотація: Стаття присвячена актуальним проблемам визначення базису закономірностей розвитку соціально-відповідального маркетингу. Розроблено пропозиції по вдосконаленню оцінювання ефективності діяльності підприємств на принципах соціальної відповідальності.

Annotation: The article is devoted to actual problems of determining the foundations of patterns of socially responsible marketing. Suggestions to improve the performance measurement businesses on the principles of social responsibility.

Ключові слова: маркетинг, закономірності, соціальна відповідальність бізнесу, споживач, ефективність, підприємства.

Keywords: marketing, patterns, social responsibility of business, consumer, efficiency, enterprise.

Постановка проблеми. Опрацюванню проблематики і феноменології у розвитку концепції соціальної відповідальності маркетингу присвячено багато наукових